

Twee stills uit *Borgman* met op de linkerfoto (zittend op het bed) Jan Bijvoet als het hoofdpersonage Camiel Borgman en op de rechterfoto regisseur Alex van Warmerdam (links) als diens handlanger Ludwig.

[K] **DE GOUDEN SLEUTEL VAN HET GELUK.
"BORGMAN" VAN ALEX VAN WARMERDAM**

"Een sluwe, verraderlijke en bij tussenpozen hilarische huiselijke thriller die dit jaar wel eens een van de meest gedurfde selecties van de competitie van Cannes zou kunnen blijken", jubelde het gezaghebbende vakblad *Variety* de dag na de wereldpremière van *Borgman*, de achtste speelfilm van Alex van Warmerdam. Het was de eerste Nederlandse speelfilm in achtendertig jaar die goed genoeg werd bevonden voor de hoofdcompetitie van het belangrijkste filmfestival ter wereld. Een historisch moment, al werd de film uiteindelijk niet bekroond.

Screen Daily beschreef de film als "een verwarrende, zwart-komische fabel" en "een elegant plagerige puzzel, (...) vaak schandelijk grappig in zijn eerste uur", maar klaagde ook dat hij "iетwat verzadigd begint te raken wanneer de lijken zich opstapelen in de tweede helft". *The Hollywood Reporter* duidde Borgman als "een spitsvondige studie van de onverbidde greep van het kwaad", vond de film "prachtig gemaakt, hoewel sterker in zijn intrigerende opzet dan zijn troebele ontknoping".

Zoals Cannes-directeur Thierry Frémaux zei in een interview met *Cinema.nl*, laat het werk van Van Warmerdam zich vanwege zijn sterk filmische inslag moeilijk navertellen.

Want waar gaat *Borgman* over? Of beter gezegd: wie is de hoofdfiguur en naamgever van de film, gespeeld door de Vlaamse acteur Jan Bijvoet? Vampier, vagebond, leider van een satanische sekte of duivel in vermomming? Een bevuilde, wildharige messias, een passief-aggressieve roverhoofdman, een soort sjamaan, vreemdeling, Raspoetin, aanvoerder van een cultachtige groep van kwaadaardige indringers? De speculaties in publicaties over de film liepen nogal uiteen, maar dat Borgman een of andere manifestatie was van het kwaad, dat liet geen twijfel. "Een tovenaer", zegt een kind in de film. Sater komt misschien nog het dichtst in de buurt; een instinctief opererend, bebaard boswezen, met een voorliefde voor wijn en anarchie. Of het jongere, wraakzuchtige broertje van Jezus ("een zeikerd die alleen maar met zichzelf bezig is", volgens Borgman) die naar de aarde is gestuurd om orde op zaken te stellen.

Van Warmerdam start zijn satirische mirakelspel met een quasi-Bijbels, naar de Apocalyps riekend

motto: “En zij daalden neer op aarde om hun gelederen te versterken.” Vervolgens opent een priester, geholpen door enkele bewapende trawanten en een herdershond, de jacht op Camiel Borgman. Die houdt zich, net als twee van zijn helpers, schuil in een ondergrondse hut in de bossen. Maar Borgman – zelf meer jager dan prooi – ontsnapt en zoekt een nieuwe schuilplaats in een welgestelde buitenwijk. Onder een alias belt hij aan bij verschillende villa’s met de vraag of hij een bad mag nemen. Wanneer de licht explosieve, arrogante televisieproducent Richard van Schendel de deur opent en de ongenode gast na een woordenwisseling in elkaar slaat, gunt diens vrouw Marina hem later uit schuldgevoel onderdak in hun tuinhuisje – zonder dat haar man ervan weet. Sluipenderwijs versterkt Borgman van daaruit zijn greep op de bewoners van de betongrijze, kubistische villa, waarbij hij het knagende schuldgevoel ten volle uitbuit en “het slapende kwaad in de goede burgers van de voorsteden moeiteloos naar buiten brengt”, zoals *Screen Daily* schreef. En passant verbouwt hij hun paradijselijke tuin tot een poel des verderfs.

Wat is er eigenlijk mis met het paradijselijke leventje van het gelukkige, welgestelde gezin? Ze

komen toch niets tekort? Zijn het geen keurige mensen? Borgman weet wel beter. Hij vertelt de drie kinderen van het gezin een sprookje over een wit kindje uit de wolken. Op de bodem van een diepe vijver werd het vastgehouden door een beest dat de gouden sleutel van het geluk bewaakte. Terwijl Borgman vertelt over mislukte pogingen het kindje te redden, vat het gevoel post dat de blonde kindertjes zelf misschien wel op de spreekwoordelijke bodem van die poel wonen. Met egocentrische ouders die de zorg voor hun kinderen hebben uitbesteed aan een au-pair. Drie grijze auto’s staan geparkeerd onder de carport: een Jaguar voor vader, een Mini Cooper voor moeder, en een familiewagen die alleen door de au pair voor de kinderen wordt gebruikt. Onderhuidse spanningen worden tegenover de buitenwacht ontkend, ongecontroleerde emoties passen niet in het plaatje.

Maar onder de gelikte buitenkant gaat wel degelijk een getroebleerd gevoelsleven schuil, geworteld in schuldgevoelens over de manier waarop de materiële welvaart is vergaard. Hoe vaak men in de film ook in bad gaat, het geweten wil er maar niet schoner van worden. Genadeloos ontmaskert Van Warmerdam de beschaafde, verzorgde ogende

leefwereld van de welgestelde familie als vals en pretentius. Het kwaad gaat in *Borgman* gekleed in misleidend, smetteloos wit. Wolven in schaapskleren zijn het. Maar dan ook allemaal. “Er is iets om ons heen”, zegt Marina in een emotioneel moment tegen haar man Richard. “Aangenaam warm, maar slecht. Ik voel me zo schuldig. We hebben geluk en de gelukkigen moeten gestraft.” Richard wijst die suggestie resoluut van de hand. “Onzin. We leven in ’t Westen. In ’t Westen heerst welvaart. Daar kunnen we niks aan doen.”

In *Borgman* vallen meer dodelijke slachtoffers dan ooit tevoren in een Van Warmerdam-film. De film is “zwarter en strakker” dan zijn eerdere werk, analyseerde Van Warmerdam zelf in een interview met *NRC Handelsblad*. Abstracter en uitgesprokener ook.

De slim in elkaar grijpende verwickelingen volgen elkaar in hoog tempo op. Met zwarte humor en beeldgrapjes, geholpen door horroreffecten en conventies over goede smaak, balanceert *Borgman* voortdurend op de grens van waar de kijker het lachen vergaat. Handelingen worden vaak zwijgend verricht, snel en akelig efficiënt. Dialogen zijn kort en afgemeten, en met clichés uit het dagelijkse taalgebruik worden korte metten gemaakt. Niets bedrieglijker dan de jongedame die zegt: “Het komt allemaal goed, mevrouw.” Surrealistische scènes, dromen, horror; alles kan in *Borgman*. De toon pendelt tussen bloedserieus, ironie en galgenhumor. Die onweerstaanbare mix maakt de film onontkoombaar in zijn allegorie op de gegoede burgerij.

Borgman is geen man die “borgt” in de betekenis van zekerheid en bescherming bieden; hij komt borgstelling innen, het onderpand dat door een ontevreden leengever wordt opgeëist. Of dat nu God, de duivel of Van Warmerdam zelf is. Veelzeggend is wat dat betreft de scène waarin de regisseur, die een van de handlangers van *Borgman* speelt, met een coole zonnebril op de neus, een graafmachine bestuurt die met gezwinde spoed de vijver van de familie openrijt.

Internationale recensenten vergeleken de film onder andere met het raadselachtige ongemak in Michael Hanekes drama’s, Luis Buñuels satires op de burgerij, de absurde humor van Roy Andersson en Jean Renoirs *Boudu sauvé des eaux*, een film uit 1932 waarin een welgestelde familie ook een zwerver

in huis neemt. De gebroeders Van Warmerdam (Alex de regisseur en Marc de producent) tonen zich met hun mirakelspel de hedendaagse betachterneefjes van de gebroeders Grimm.

KARIN WOLFS
